

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DOCTORAT ȘTIINȚIFIC ÎN DOMENIUL ISTORIE

Convertirea la penticostalism a rudarilor din Filiași în contextul postsocialismului
românesc

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:
Prof. Univ. Dr. Mitu Sorin

Student-doctorand:
Girigan Gabriel

Cluj-Napoca

2018

Cuprins

Introducere	4
Perspectiva cercetătorului care observă și care este observat	10
Emic și etic în cercetarea de teren.....	15
Metodologie.....	15
Capitolul 1. Rudarii: Context istoric	20
1.1.Introducere	20
1.2. Orașul Filiași și cartierul „Rudărie”: date statistice.....	21
1.3. Rudărie: context socio-economic	22
1.4. Studii asupra problematicii rudarilor	24
1.5. Filiași-dimensiune istorică.....	32
1.6. Cartierul „Rudărie”	34
1.6.1. Împroprietărirea rudarilor	35
1.6.2. Locuințele rudarilor.....	36
1.6.3. Identitatea rudarilor.....	37
1.6.4. Ocupațiile rudarilor	39
1.6.5. Industrie și muncă.....	41
1.6.6. Povestea lui Arsenie.....	44
1.6.7. Povestea lui Ieronim	45
1.6.8. Școala și rudarii	47
1.7. Concluzii	48
Capitolul 2. Postsocialismul în România	50
2.1. Introducere	50
2.2. Postsocialismul.....	58
2.3. Proprietate-Gurban.Povestea lui Cristian	68
2.3.1. Analiză Proprietate-Gurban-Antreprenor.....	70
2.3.2. Munca în postsocialism. Antreprenorul și rudarii.....	71
2.3.3. Rudarii. Între șeful de IAS și antreprenor.....	72
2.4. Boala-Asistența medicală în postsocialism	75
2.5. Religia în postsocialism	77
2.5.1. Dezbateri asupra religiozității din România în context postsocialist	84

2.5.2. Religia în Filiași	87
2.6. Concluzii	91
Capitolul 3. Penticostalismul.....	93
3.1. Introducere	93
3.2. Penticostalism global	96
3.3. Definirea penticostalismului	97
3.4. Caracteristici ale penticostalismului la nivel global	98
3.5. Penticostalismul și culturile locale	104
3.6. Interesul cercetărilor academice asupra penticostalismului la nivel global	106
3.7. Cercetări asupra penticostalismului în spațiul românesc	107
3.8. Neoprotestanții din Filiași	111
3.8.1. Penticostalismul în Filiași în comunism.....	112
3.8.2. Penticostalismul în Filiași în postsocialism.....	115
3.8.3. <i>Pentilocalism</i> -Filiași.....	115
3.8.4. Continuitate și Discontinuitate	118
3.9. Concluzii	122
Capitolul 4. Narațiunile convertirii.....	124
4.1. Introducere	124
4.2. Modele de convertire religioasă	124
4.3. Convertirea la penticostalism a rudarilor din Filiași	126
4.3.1. Povestea lui Alistar.....	127
Analiză.....	132
4.3.2. Povestea lui Arion	141
Analiză.....	144
4.3.3. Povestea Norei și a Lilei	151
Analiză.....	155
4.4. Concluzii	157
Capitolul 5. Penticostalismul și Cultura locală	159
5.1. Introducere	159
5.2. Continuități, Discontinuități, Ritualuri ale rupturii	161
5.3. Repertoriile transcendentale, intern și extern.....	167
5.3.1. Repertoriul transcendentale la rudarii din Filiași.....	167

5.3.2. Repertoriul intern la rudarii din Filiași	171
Instituția bisericii.....	172
5.3.3. Repertoriul extern la rudarii din Filiași.....	174
5.4. Analiză.....	178
5.4.1. Relația dintre repertoriul transcedental și cel intern	178
5.4.2. Relația dintre repertoriul intern și cel extern	179
5.4.3. Relația continuitate, discontinuitate și repertoriul transcedental	179
5.4.4. Concluzii repertorii.....	183
5.5. Cum desemnează rudarii elementele identității lor?.....	184
5.6. Emancipare etnică vs. Segregare etnică și religioasă.....	187
5.7. Relații de gen.....	189
5.8. Corp și pentecostalism	192
5.9. Moralitate	199
5.9.1. Evoluția conceptului de moralitate la rudarii pentecostali.....	202
5.10. Negocierea convertirii.....	203
5.11. Concluzii	204
Concluzii	207
Bibliografia	211
Anexe	219
Ilustrații	224

Cuvinte cheie: rudari, convertire, penticostalism, narațiunile convertirii, tradițiile rudarilor vs. cultura penticostală

Introducere

În localitatea Filiași din Oltenia, comunitatea de romi rudari de la marginea orașului, numită „Rudărie”, este alcătuită din practicanți ai cultului penticostal, spre deosebire de majoritatea românilor, care frecventează biserica ortodoxă. Convertirea masivă la penticostalism are loc mai ales după 1989, în contextul schimbărilor generate de dizolvarea socialismului în România. Această lucrare pune problema motivului acestei convertirii și a efectelor imediate asupra comunității de rudari.

Pe lângă aspectele care țin de evoluția statistică a convertirilor religioase (INS 1992, 2002, 2011), cauzele convertirilor (Sorin Gog, Maria Roth, Dénes Kiss) în rândul romilor și a rudarilor în special, modul de funcționare a bisericii penticostale (Simion Pop), emanciparea identitară a romilor prin intermediul convertirii (László Fosztó), problematica învățământului confesional (Bianca Roman), trăirea penticostalismului și integrarea acestuia în viața personală și comunitară rămâne o temă mai puțin studiată. Cei care au studiat-o mai în detaliu sunt Sorin Gog, László Fosztó și Dénes Kiss. Mai mult decât atât, pentru spațiul românesc există și mai puține studii care abordează relația dintre tradițiile locale și penticostalism. Unul dintre aceste studii este cel al cercetătoarei Katalin Kovalcsik care analizează schimbările aduse de penticostalism într-o comunitate de rudari din Oltenia.

La nivel global, unii dintre cei mai importanți autori care teoretizează adoptarea penticostalismului de către culturile locale sunt antropologii Joel Robbins, Birgit Meyer și André Droogers. Analizele acestora au fost utile pentru a investiga subiectul integrării penticostalismului în viața socială a rudarilor. Teme precum transformarea persoanei și a moralității (*moral personhood*), integrarea convertitului în noua comunitate penticostală, relația convertitului cu comunitatea celor neconvertiți, relația dintre cultura locală și cea penticostală, influența penticostalismului asupra relațiilor de gen, reinterpretarea corporalității din perspectivă penticostală sau influența penticostalismului asupra identității sunt doar câteva din aspectele care vin să nuanțeze modul în care este adoptat penticostalismul la nivel individual și comunitar.

Problematika convertirilor religioase în Europa de Est este una care a prezentat mult interes după căderea regimurilor comuniste în 1989. Revitalizarea credințelor religioase a făcut ca unele dintre confesiunile religioase, mai ales din rândul celor neoprotestante, să aibă succes. Un model pentru o astfel de cercetare este volumul coordonat de Mathijs Pelkmans, *Conversion after Socialism Disruptions Modernisms and Technologies of Faith in the Former Soviet Union* referitor la convertirea religioasă în fostul spațiu al URSS. În acest volum accentul cade asupra minorităților etnice care se convertesc la cultele neoprotestante. O bună parte dintre studiile de caz prezentate aduc în prim-plan transformările în comunitățile locale odată cu convertirea religioasă. Tot referitor la spațiul est-european, unul dintre modelele pentru această cercetare este cartea semnată de Catherine Wanner, *Communities of the Converted*. Ea este una dintre cele mai importante cercetătoare care analizează mișcările evanghelice din Ucraina. Aceasta descrie modul în care s-au dezvoltat mișcările evanghelice odată cu prăbușirea URSS-ului. Ucraina este astăzi unul dintre cele mai importante centre evanghelice din Europa.

Așa cum reiese și din lucrările citate anterior, convertirea s-a produs mai ales în rândul populațiilor minoritare care și-au găsit prin convertire locul într-o comunitate care are rolul de a le oferi protecție individuală și comunitară. Printre populațiile minoritare din Estul Europei care au fost sistematic excluse și marginalizate se regăsesc și cele ale romilor și ale rudarilor. Convertirea cuprinde atât o rețea de sprijin reciproc, material și spiritual, dar și șansa de emancipare identitară. Confesiunea penticostală oferă oportunitatea celor convertiți de a scăpa de exclusiune socială. În acest sens, László Fosztó descrie modul în care penticostalismul a jucat pentru romii din Transilvania rolul de a oferi o nouă identitate (*being born again*) în contextul României postsocialiste. Sorin Gog insistă, de asemenea, asupra componentei identitare a penticostalismului, odată cu convertirea romilor (*new heavenly citizenship*) și asupra puterii comunității penticostale de a-i atrage și integra. În lucrarea de față, care abordează convertirea rudarilor, lucrurile sunt ceva mai complicate pentru că rudarii se delimitează categoric de romi. Provocarea pentru rudari este de a încorpora atât „viața veche” de dinainte de convertire, cât și „viața nouă” de după convertire. Penticostalismul implică ruptura de trecut, astfel încât latura interesantă și originală a unei cercetări cum e aceasta este de a observa felul în care rudarii își reinterpretează trecutul și prezentul datorită factorilor veniți din exterior, din partea tradițiilor locale, sau asocierea lor cu romii. Analizele autorilor mai sus menționați sunt utile pentru a putea înțelege modul în care penticostalismul mobilizează și ajută la crearea unei comunități religioase,

dar nu se concentrează suficient asupra relației dintre pentecostalism și cultura locală. În acest demers, am adoptat liniile teoretice trasate de Joel Robbins, Birgit Meyer și André Droogers. Conceptele de ruptură și continuitate, luptă spirituală sau repertoriile transcendental, intern și extern vin să explice felul în care este trăit pentecostalismul și comunicarea dintre contextul cultural local și pentecostalism.

În ceea ce privește dimensiunea personală a convertirii, boala joacă un rol cheie în deciziile de convertire. Ea constituie intriga și punctul culminant al convertirii pentru majoritatea rudarilor care s-au convertit la pentecostalism. În schimb, la nivel comunitar, convertirea la confesiunea pentecostală a dat șansa convertiților de a se integra într-o comunitate, de a crea solidaritate cu ceilalți membri într-un context în care rudarii sau romii sunt stigmatizați și segregati de populația dominantă. Pe lângă aspectul de apartenență și solidaritate religioasă, confesiunea pentecostală a oferit convertiților un reper moral, un sistem de reguli care a sistematizat și ordonat viața comunității religioase. Noua conduită morală promovată de pentecostalism este cu atât mai importantă cu cât instabilitățile socio-economice de după căderea comunismului, caracterizate în special de pierderea locurilor de muncă, au generat crize la nivel familial și comunitar. Unele dintre efectele acestor crize au fost consumul excesiv de alcool, relațiile extra-maritale, violența fizică sau verbală. Conduita tipic pentecostală care promovează atașamentul față de familie, o mai mare echitate în privința împărțirii sarcinilor în gospodărie între bărbați și femei, interzicerea fumatului și a alcoolului, frecventarea bisericii, controlul vizavi de comportament din partea membrilor comunității și a liderilor religioși, au contribuit la restabilirea unui model familial funcțional care a atras convertirea unor alte persoane. Un fenomen important în ceea ce privește comportamentul deviant l-a constituit „domesticirea” machism-ului rudăresc. Dacă afișarea masculinității însemna performarea în „arena străzii” a consumului de alcool, a fumatului sau a violenței fizice, odată cu convertirea la pentecostalism se face trecerea către „arena gospodăriei”, unde performarea masculinității trasată de etica pentecostală înseamnă protecție financiară și spirituală familiei, ajutor oferit soției la treburile casnice și ieșirea de data aceasta în „lume” în ipostaza de misionar al Domnului.

Obiectivele lucrării se concentrează asupra felului în care este trăit pentecostalismul de către rudari la nivel personal și comunitar. La nivel personal, convertirea la pentecostalism implică transformarea raportării la trecutul personal al convertitului, provocările prin care trece convertitul în relație cu membrii familiei care nu sunt convertiți, relaționarea și integrarea în

noua comunitate penticostală, crearea unei relații cu Dumnezeu caracterizată prin semne trimise credinciosului de către divinitate, transformarea moralității, raportarea diferită la corp și corpul perceput ca un teren al manifestării semnelor divine. La nivel comunitar, penticostalismul implică dezvoltarea relației dintre comunitatea convertiților și a neconvertiților, felul în care penticostalismul a transformat comunitatea rudarilor din punct de vedere identitar și cultural, comunitatea rudarilor penticostali ca un *stat în stat* în comunitatea mai mare a rudarilor, crearea de noi forme de solidarizare prin penticostalism, transformarea moralității și domesticirea machism-ului rudăresc.

Această cercetare este importantă deoarece pune în lumină efectele adopției penticostalismului într-o comunitate marginală dincolo de dimensiunea statistică și teoriile sociologice care explică convertirea religioasă dintr-o perspectivă pragmatică și utilitaristă (teoria alegerii raționale/ *rational choice theory*). Unul dintre primele obiective ale cercetării a fost acela de a realiza o cercetare etnografică a unui cartier dintr-un oraș mic de provincie din România postsocialistă. Comunitatea rudarilor din Filiași mi-a atras atenția deoarece rata de convertire la penticostalism este de șapte ori mai mare decât în restul orașului. Scopul cercetării de tip etnografic este de a reda cât mai fidel observațiile din teren și de a furniza cât mai multe date contextuale (*thick description*) cu privire la convertirea religioasă a rudarilor. Lucrarea încearcă să explice cât de validă este în acest caz teza revitalizării religioase (Rodney Stark, Laurence Iannaccone) din spațiul est-european de după 1989. De asemenea, cercetarea dorește să pună în lumină modul în care o comunitate de rudari dintr-un oraș industrial postsocialist reacționează la schimbări structurale cum ar fi restructurarea industrială, șomajul, lipsa asistenței sociale sau libertatea cultelor religioase.

Lucrarea caută să pună în valoare tensiunile care apar între caracteristicile tradiționale ale culturii rudărești și caracteristicile moderne ale penticostalismului. Din punct de vedere identitar, rudarii păstrează legături solide cu elementele tradiționale ale identității lor, chiar dacă penticostalismul cere o rupere totală de trecut. Și atunci, a jucat penticostalismul pentru rudari un rol de emancipare etnică sau mai degrabă prin convertire s-a produs o dublă segregare, etnică și religioasă?

În ceea ce privește contextul convertirilor religioase la penticostalism a rudarilor de după 1989, cercetarea operează cu conceptele de secularizare societală și secularizare individuală, preluate de la Sorin Gog pentru a nuanța teoria revitalizării religioase. În acest sens, teoria care răspunde cel mai bine analizei lucrării de față este cea a secularizării contextualizate preluată de la Gert Pickel. Despre aceste teorii va fi vorba mai pe larg și vor fi analizate în cadrul capitolului al doilea în secțiunea referitoare la dezbateri asupra religiozității din România în context postsocialist.

Obiectivul principal al lucrării a fost acela de a exploata la maximum narațiunile convertirii. Ele au atât rolul de a reda dimensiunea personală a convertirii, cât și dimensiunea comunitară. Prin intermediul acestora este redată indirect istoria comunității rudarilor din Filiași. Redarea narațiunilor are scopul de a pune în valoare resetarea identității și moralității rudarilor, un rol de a marca desprinderea de un trecut caracterizat de marginalizare socială. Prezentarea narațiunilor convertirii a avut rolul de a pune în evidență reconstrucția biografică a rudarilor, dar în același timp felul prin care se poziționează în mod dual atât în „viața veche”, de dinainte de convertire, cât și în „viața nouă” de după convertire. Parcursul personal al convertirii este prezentat prin mai multe tipuri de convertire, în funcție de autorii care au teoretizat procesul: convertire ca trecere (*passage*) la Diane Austin-Broos, convertire stadială sau proces (*stage model*) la Lewis R. Rambo și Charles E. Farhadian sau convertirea ca un proces de individualizare și convertirea din perspectivă culturală la André Droogers.

Narațiunile convertirii redau imaginea de ansamblu a felului în care este adoptat și adaptat penticostalismul în comunitatea rudarilor din Filiași. Narațiunile convertirii sunt ordonate tematic în dimensiunile: personală, culturală și escatologică. Aceste dimensiuni au fost preluate de la Joel Robbins în contextul adoptării penticostalismului de către comunitățile locale, însă în lucrarea de față această clasificare este derivată și îmbogățită conform nevoilor de analiză și specificului terenului de cercetare al comunității rudarilor. Ceea ce unește dimensiunile menționate este tema bolii, care joacă rolul unui leitmotiv în narațiunile convertirii.

Obiectivul final al tezei este să arate originalitatea modului în care penticostalismul este adoptat de către rudari. Negocierea convertirii este unul dintre elementele *pentilocalismului* rudarilor, atunci când convertitul se plasează atât în lumea neconvertiților, cât și a convertiților. Moralitatea rudarilor este reconfigurată odată cu adoptarea penticostalismului. Cultura machistă din comunitatea rudarilor suferă transformări. Biserica penticostală din comunitatea rudarilor își

arogă rolul de a supraveghea la nivel transnațional comportamentul credinciosului care emigrează în străinătate.

Importanța cercetării este dublată de analiza realizată asupra penticostalismului local care funcționează ca un reper de moralitate și ghid spiritual, care „spală” trecutul unei comunități de stigmatizare și xenofobie. Unii dintre cei mai importanți autori care analizează fenomenul penticostalismului la nivel global și accentuează importanța studierii efectelor penticostalismului sunt Joel Robbins, André Droogers și Birgit Meyer. Robbins teoretizează contactul dintre culturile locale și penticostalism și tema moralității. Droogers analizează din perspectivă culturală efectele pe care le are penticostalismul asupra culturii locale și semnificațiile imixtiunii dintre cultura locală și penticostalism. De asemenea, Droogers propune o metodologie de cercetare a penticostalismului la nivelul comunităților locale, prin utilizarea a trei repertorii tematice: transcedental (*transcendental*), intern (*internal*) și extern (*external*). Meyer discută în mod special felul în care se produce ruptura dintre tradițiile locale africane și noua cultură religioasă penticostală. Printre temele abordate de cea din urmă sunt conceptele de continuitate (*continuity*) și ruptură (*rupture*) și problematica demonizării divinităților locale odată cu convertirea religioasă. Abordările teoretice și metodologice ale autorilor mai sus menționați au constituit modele pentru cercetarea de față. Evoluția conceptului de moralitate teoretizat de către Robbins a fost util pentru a putea observa mai bine modul în care este adoptată etica penticostală de către rudari. Modelul metodologic propus de Droogers pentru studierea unei comunități penticostale a contribuit la organizarea datelor din teren (transcedental, intern, extern) și la legăturile care există între acestea. Analizele și modelele teoretice propuse de Meyers au avut un aport considerabil în interpretarea contactului dintre tradițiile și obiceiurile rudarilor și cultura penticostală.

Structura pe capitole

Identitatea și istoria rudarilor este prezentată în primul capitol, care aduce în prim-plan ocupațiile rudarilor, religia și credințele, aspecte economice și sociale. Momentul de turnură în istoria socială a rudarilor este convertirea religioasă la penticostalism de după 1989. Convertirea rudarilor, așa cum este prezentat în al doilea capitol, se încadrează într-un context al schimbărilor care se petrec în comunitatea rudarilor din Filiași atât în perioada comunistă, cât și în perioada postsocialistă. Schimbările de ordin structural produse în România după 1989 au avut efecte în

plan social și cultural pentru comunitatea de rudari de la marginea orașului Filiași. Transformările post-1989 au afectat și comunitățile românești, însă în cazul rudarilor sunt câteva elemente importante care fac din comunitatea rudarilor una specială din perspectivă socială și culturală. Una dintre temele cele mai sensibile pentru rudari este identitatea (asocierea lor cu romii, modul de percepere din partea românilor). Analizarea convertirii religioase a rudarilor din Filiași după 1989, pe fundalul istoric al postsocialismului românesc, are ca scop explicarea modurilor de reacție a unei populații minoritare la confluența tranziției postdecembriste cu cultura penticostală. Așa cum și Robbins este interesat de modul în care este trăit penticostalismul la nivel global¹, în aceeași măsură cercetarea de față prezintă felul în care rudarii trăiesc penticostalismul.

Capitolul al treilea se concentrează asupra tipurilor de convertire-convertire stadială (*conversion as stage model*), convertire ca trecere (*conversion as passage*). Capitolul patru vizează mai mult reconstrucția biografică efectuată în maniera lui Henri Gooren, elementele de dualism din comunitatea rudarilor așa cum sunt teoretizate de André Droogers, Birgit Meyer și Joel Robbins. Capitolul cinci accentuează efectele și negocierile convertirii la nivel personal și comunitar. Firul roșu care unește cele cinci capitole este succesiunea de transformări ale comunității de rudari din Filiași în perioada comunistă și postsocialistă și felul în care aceștia își reinterpretează identitatea de rudar, analizată în special din perspectiva rudarilor penticostali. În acest sens, temele contextuale din primele capitole se unesc cu modelele de convertire și narațiunile convertirii care redau reconstrucția biografică a rudarilor și un proces de *reset* și *catharsis* atât la nivel comunitar, cât și personal. Resetarea credințelor rudarilor oferă oportunitatea analizării corporalității și a persoanei morale. Aceste două dimensiuni sunt analizate în capitolul cinci și arată modul în care rudarii, fiind deseori asociați cu tema murdăriei de către români, prin convertirea la penticostalism se integrează într-o comunitate care le oferă o re poziționare în contextul stigmatizării și excluziunii sociale. Cele cinci capitole trec de la general la particular, cu scopul de a reda atât o dimensiune istorică a transformărilor din

¹ Joel Robbins, „Anthropology of Religion” in Allan Anderson, Michael Bergunder, André Droogers, Cornelis van der Laan (coord.), *Studying Global Pentecostalism. Theories and Methods*, Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, 2010, p. 163.

comunitate, dar și una cu caracter antropologic. Focusul principal este dimensiunea calitativă pentru că ea pune în valoare *pentilocalismul* și felul în care rudarii utilizează elemente culturale ale propriei culturi în diferite contexte odată cu convertirea la penticostalism.

Precizări metodologice

Pentru atingerea obiectivelor, baza cercetării o constituie abordarea calitativă, dar și documentarea istorică și statistică. Abordarea calitativă înseamnă cercetarea efectivă de teren folosind instrumentarul tehnic (reportofon, carnet de teren) pentru înregistrarea discuțiilor avute cu rudarii și alte persoane din Filiași. Documentarea istorică s-a realizat în principal prin consultarea documentelor din cadrul primăriei Filiași și a Arhivelor Naționale ale Statului, Filiala Dolj. Documentarea statistică a fost realizată consultând datele furnizate de primăria Filiași și datele disponibile ale Institutului Național de Statistică.

Analiza intersecției dimensiunii macrostructurale a schimbărilor de după 1989 din România și regiunea Olteniei cu nivelul practicilor de zi cu zi ale comunității de rudari din Filiași se realizează prin parcurgerea unor etape metodologice, de colectare a datelor statistice și istorice de la nivel național și regional în tandem cu cele de la nivel local, urmând ca mai apoi să fie utilizate instrumentele specifice cercetării calitative: interviu semi-structurat, interviu de tip povestea vieții, interviu de tip focus grup, observație participativă, discuții formale și informale cu membri comunității și persoane-cheie ale localității Filiași. Toate numele de persoane folosite în această lucrare sunt fictive. S-a luat această măsură pentru protejarea persoanelor care au fost dispuse să ofere informații cu privire la subiectul cercetării de față.

Primele demersuri de investigare a rudarilor din localitatea Filiași au constat în colectarea de date de natură statistică și în interviuri de teren. Datele de natură statistică au fost obținute din documentele primăriei și s-au axat cu precădere asupra comunității de rudari (proprietate, starea locuințelor, religie, ocupații, grupe de vârstă). De asemenea, foarte utile s-au dovedit a fi recensămintele locale și naționale (INS 1992, 2002, 2011). Aceste date detaliază situația din prezent a comunității de rudari din Filiași și sunt elemente de bază pentru a întregi o istorie socială a rudarilor. Interviurile compun elementele de bază ale cercetării calitative, acestea fiind structurate sub forma unui ghid de interviu semi-structurat care, inițial, au avut rolul de ghid de interviu de tip pilot, care apoi a fost restructurat, urmând ca pe măsura avansării în colectarea de date, acest ghid să ia o formă mai omogenă și mai stabilă. Jurnalul de teren a fost un instrument util pentru a reda de-a lungul cercetării reflecțiile cu privire la terenul de cercetare, observațiile

cu privire la punctele tari și punctele slabe ale interviurilor sau modalitățile de abordare a subiecților.

Cercetarea de teren s-a realizat în cartierul Rudărie din Filiași unde au fost interviewate persoanele care trăiesc în acest areal. De asemenea au avut loc discuții și cu persoane care locuiesc în afara acestui cartier. Cercetarea calitativă s-a desfășurat în Filiași pentru că în acest fel s-a putut observa modul în care este trăit penticostalismul la nivel local și modul în care este perceput penticostalismul la nivel individual, pentru a putea explica intimitatea actului convertirii.

Din punct de vedere documentar și statistic, au fost realizate cercetări de asemenea la arhiva primăriei din Filiași, la Arhivele Statului Dolj, pentru a colecta date istorice despre așezarea rudarilor în cartierul Rudărie, informații referitoare la terenurile deținute de către rudari, ocupațiile lor etc. Aceste cercetări au fost realizate cu scopul de a prezenta istoria localității și a populației de rudari, religia în localitate și date statistice referitoare la ratele de convertire în Filiași. Ratele de convertire în rândul rudarilor sunt importate pentru că cei mai mulți penticostali din localitate locuiesc în Rudărie, acest cartier fiind cel mai dinamic din punct de vedere al convertirilor la penticostalism. La serviciul de Cadastru din cadrul Primăriei din Filiași am realizat un recensământ al celor care locuiesc în prezent în cartierul Rudărie, urmărind de asemenea cuantificarea numărului de gospodării existente în prezent. Acest recensământ l-am realizat catalogând membri familiilor de rudari din Registrul Agricol pe anul 2014 și până în prezent. Am realizat personal această statistică cu numărul de rudari și gospodării din cartierul Rudărie pentru a avea situația actualizată din punct de vedere demografic în acest cartier.

De asemenea, în urma discuției cu profesorul universitar Dinică Ciobotea, cel care a redactat monografia orașului Filiași, am aflat detalii importante despre așezarea rudarilor în zona Văilor Motrului și a Jiului. Această discuție cu profesorul Ciobotea a fost foarte utilă deoarece, prin formația sa de istoric, el a fost capabil să-mi lămurească unele aspecte referitoare la situația rudarilor din zona văilor Motru și Jiu, mai ales în legătură cu ocupațiile lor, mișcarea lor migratorie și statutul lor juridic. Multe explicații și detalii oferite de profesorul Ciobotea nu se regăseau în monografia localității Filiași, astfel că am putut în acest fel beneficia de o imagine de ansamblu mai completă vizavi de situația rudarilor în epoca modernă în zona Olteniei.

Din punctul de vedere al studierii practicilor religioase și al receptării penticostalismului în cartierul Rudărie, am participat de asemenea la ceremoniile penticostale din localitate și am inițiat interviuri cu membri penticostali. Am avut mai multe interviuri cu conducătorul comunității penticostale din Filiași, presbiterul Daniel. Participarea la aceste ceremonii penticostale a fost utilă pentru că arată trăirea efectivă a penticostalismului, manifestarea spirituală diferențiată a bărbaților și a femeilor, mesajele adresate de către presbiter membrilor comunității de penticostali. Apoi, participarea la aceste predici mi-a oferit posibilitatea ca la finalul acestora să pot socializa cu membri penticostali care îmi relatau despre viața lor și convertirea la penticostalism sau să pot stabili întâlniri pentru interviuri ulterioare.

În analiza realizată după stagiul cercetării de teren, una dintre principalele concluzii a fost aceea a nealteratei legături dintre tradițiile rudarilor și penticostalism. Această corespondență se manifestă mai ales în contextul narațiunilor convertirii, când rudarii relatează despre cazurile de vindecare care i-au determinat să se convertească la penticostalism. De exemplu, înainte de convertire, ritualul Gurbanului constituia practica de vindecare dominantă în comunitate, dar în prezent penticostalismul este cel care are această funcție. În anumite cazuri, s-a evidențiat o negociere a convertirii la penticostalism, rudarii încercând să nu se desprindă total de obiceiurile și valorile “lumești” pentru a trece la valorile penticostale.

Originalitatea lucrării constă în faptul că redă mecanismele de funcționare ale vechii culturi rudărești, reprezentată aici de către ritualul Gurbanului, și felul în care funcționează cultura nouă adoptată de către comunitate, cultura penticostală. Relația dintre Gurban și penticostalism presupune atât similarități, cât și deosebiri, dar ambele facilitează înțelegerea modului de interpretare a acestora de către rudari. Un alt element de originalitate este modalitatea de negociere a influențelor penticostalismului în viața celui situat în stadiul de dinainte de convertire (preconvertire), dar și a celui deja convertit. În ambele cazuri, se preiau elemente atât din cultura veche („viața veche”), asociată Gurbanului, cât și din cultura nouă („viața nouă”), asociată penticostalismului. Rudarii se poziționează identitar și se redefinesc identitar prin intermediul culturii rudărești. Asocierea rudarilor cu populația romă pune o și mai mare presiune pe rudari pentru a folosi trăsături culturale pentru a se disocia de romi. Cultura penticostală complică și mai mult lucrurile, dar constituie în același timp o provocare pentru rudari. De ce? Odată convertiți la penticostalism, rudarii se găsesc în situația de a se rupe de “viața veche” de rudar și de tradițiile locale în general. Pe de o parte, ceea ce urmează a fi

discutat pe larg în cadrul lucrării este modul în care rudarii devin bricoleuri ai propriei identități, utilizând elemente atât din cultura lor tradițională, cât și din noua cultură penticostală. Pe de altă parte, penticostalismul și identitatea de rudar sunt legate între ele. Pe lângă faptul de a fi rudar, cel convertit devine „frate” sau „soră” într-o nouă comunitate. Penticostalismul transformă comunitatea rudarilor. Astfel, se creează un model de tipul *stat în stat*, comunitatea rudarilor penticostali în comunitatea rudarilor majoritari. Lucrarea analizează felul în care interacționează comunitatea convertiților cu cea a neconvertiților, felul în care se definește identitar comunitatea rudarilor penticostali față de cea a rudarilor ortodocși sau felul în care noul set de reguli morale și de conduită transformă comunitatea penticostală și îi modelează felul în care se raportează ei la comunitatea neconvertiților.

Concluzii

Postsocialismul a adus transformări variate și profunde în orașul Filiași. Unele dintre cele mai importante transformări se referă la restructurarea industriei locale și dizolvarea întreprinderilor agricole de stat. Acest fapt a generat șomaj în rândul populației din Filiași. Rudarii din Filiași au resimțit efectele instabilităților socio-economice. Unul dintre răspunsurile comunității rudarilor în acest context a fost apropierea de comunitatea penticostală din cartierul „Rudărie”.

Pentru rudari a fost mai dificil să aibă acces la pârghiile instituționale și la cunoștințele necesare pentru dezvoltarea unei afaceri, atât timp cât ei au fost excluși sistematic de la viața publică, fără a avea poziții-cheie în structurile administrative locale. Pentru rudari, în postsocialism a persistat dependența față de cei care pot oferi muncă. Odată cu închiderea fabricilor, rudarii se reorientează către antreprenorii locali. Această relație e similară uneia de tip feudal, în care nobilul care oferă protecție aserviților este substituit în perioada comunistă de către șeful de IAS, iar mai apoi în postsocialism de către antreprenorul local. Cu atât mai mult se dezvoltă o astfel de relație pe verticală în postsocialism cu cât statul în general și instituțiile de asistență socială în particular își reduc semnificativ activitatea în comunitățile locale, cum este cazul și în Filiași. Relația clientelară din perioada comunistă este perpetuată și în perioada postsocialistă. Dacă în perioada comunistă relația dintre șeful IAS-ului din Filiași și rudari era una de tipul „rudarii mei”, perioada postsocialistă aduce în prim-plan „patronul” din perioada de

tranziție, antreprenorul local care devine o soluție temporară pe piața muncii pentru rudari. Pe de o parte, angajarea frecventă ca salahori a rudarilor întărește ideea împărtășită că ei fac muncile grele, pe care de obicei nu le-ar accepta românii sau romii. Pe de altă parte, rețeau de muncă încheată încă din perioada comunistă este preluată de către antreprenor, în acest fel perpetuându-se și poziția dominantă a românilor vizavi de rudari. Spre deosebire de rudari, antreprenorul local român a beneficiat de *know-how*-ul necesar pentru deschiderea unei afaceri și a beneficiat de suportul instituțional necesar în acest sens.

Astfel că ajungem în momentul-cheie al istoriei recente din comunitatea rudarilor din Filiași, și anume convertirea la penticostalism. Ea a însemnat integrarea acestora într-o comunitate. În noua comunitate, pentru rudari diviziunile etnice și excluziunea acestora la nivel local s-au diminuat. Pe lângă suport material, o comunitate penticostală oferă suport spiritual, moral, creează solidaritate între membrii ei, „frați” și „surori”, jucând rolul unei instituții care oferă siguranță și coeziune comunității rudarilor pe fundalul istoric instabil al tranziției postsocialiste. Chiar dacă, odată integrați în comunitatea penticostală, rudarii își reconfigurează identitatea, la nivel local încă persistă din partea românilor ideea de „celălalt” din perspectivă etnică, dublată acum și de ideea de „celălalt” din perspectivă religioasă. Penticostalismul recrează noi linii de divizare, astfel că se creează o relație paradoxală de tipul emancipare etnică vs. segregare etnică și religioasă

Convertirea rudarilor la penticostalism a creat oportunitatea comunicării dintre cultura tradițională locală și cultura penticostală. Această legătură a creat o formă particulară de penticostalism pe care am denumit-o *pentilocalism*. Elementele de bază pentru dezvoltarea acestei legături au fost narațiunile convertirii care gravitează tematic în jurul problematicii bolii. Boala joacă un rol important în credințele rudarilor, dat fiind faptul că cel mai important ritual al lor, ritualul Gurbanului, este celebrat pentru rezultatele sale în vindecarea bolii. Translația rudarilor către spiritualitatea penticostală s-a realizat spre un același centru de greutate, al bolii. Narațiunile convertirii sunt intermediarii, care creează legătura dintre tradițiile locale și penticostalism. Acestea au adus în prim-plan punctele comune ale spiritualității tradiționale rudărești și ale celei penticostale. Printre punctele comune se numără semnificația visului, interpretarea bolii și a localizării bolii în corp, rugăciunea cu rol de vindecare sau persoane specializate în procesul vindecării.

Pe lângă rolul jucat în legătura dintre tradițiile locale și penticostalism, narațiunile convertirii își dublează aportul de intermediari deoarece pun în lumină istoria comunității rudarilor din Filiași. Rudarii convertirii relatează despre „viața veche” de dinainte de convertire. Pe de o parte, rudarii convertiți abordează evenimentele cu caracter spiritual care au contribuit la convertirea lor. Aceste evenimente se referă la boală, experiența din spitale, apelul la taumaturgi (persoana preotului ortodox sau cei care performează practicile de vrăjitorie), afecțiunea bolnavului ca semn de convertire primit de la Dumnezeu, convorbiri cu Dumnezeu în vis, Dumnezeu în ipostaza de doctor suprem. Pe de altă parte, rudarii convertiți abordează în interviuri și tematica ocupațiilor specific rudărești, școlarizarea rudarilor, industrializarea petrecută în cartierul Rudărie, migrația la muncă în străinătate, munca la CAP și IAS, șomajul și insecuritatea socială din primii ani de după 1989, restructurarea fabricilor. Relatarea convertitului despre “viața veche” implică o ruptură cu trecutul. Pentru unii dintre rudari, trecutul este demonizat, pe când pentru alții există o conlucrare între „viața veche” de rudar și „viața nouă” de rudar penticostal. De exemplu, în anumite situații, ritualul Gurbanului este acceptat în ansamblul istoriei comunității. Acest lucru apare cel mai pregnant îndeosebi atunci când rudarii sunt asociați cu etnia romă. Astfel, elemente culturale rudărești precum ritualul Gurbanului sunt reactivate și resemnificate de către comunitatea rudarilor penticostali pentru a se disocia de etnia romă.

Schimbările prezentate anterior se referă în mod special la ansamblul comunității rudarilor convertiți. Unul dintre efectele principale ale penticostalismului în cartierul Rudărie este resimțit însă și la nivelul dimensiunii de gen. Transformările de gen sunt evidențiate cel mai bine în cazul bărbaților rudari convertiți. Ei parcurg un proces de “domesticire” al machism-ului lor „sălbatic” prin intermediul penticostalismului. În acest sens, există un model spațial al transformării machism-ului în Rudărie. Dacă înainte de convertire „arena străzii” era locul de legitimare a machism-ului, după convertire consacrarea machism-ului are loc în spațiul domestic (Joel Robbins). Dacă înainte de convertire, machism-ul era demonstrat prin consum de alcool în exces, fumat, violență fizică și verbală, cheltuirea salariului cu „prieteni de pahar”, odată cu convertirea ei adoptă un alt stil de viață, caracterizat de o implicare mai mare în gospodărie și ajutor acordat femeii, gestionarea mai atentă a banilor, o mai mare implicare în educația copiilor. Ceea ce reușește penticostalismul este să creeze un nou climat machist prin care bărbații rudari „în același timp să îl iubească pe Dumnezeu, dar să nu se simtă fătălai” (*how to love God and not*

be a sissy) (Henri Gooren). Valorile bisericii pentecostale accentuează ideea de bărbat responsabil, care conduce familia spre mântuire și care devine garantul și stâlpul spiritualității familiale. Această conectare a pentecostalismului la valorile familiei îi ajută pe bărbații rudari să tranziteze mai ușor procesul către noul mod de a fi bărbat și îi ajută în același timp să se legitimeze în fața celor neconvertiți, adică transformarea văzută din partea vechilor „prietenii de pahar” să fie digerabilă și lipsită de ironie din partea lor.

În același registru al efectelor pentecostalismului în comunitatea rudarilor, se pot observa schimbări și în planul comportamentului și moralității. Pentecostalismul propune pentru rudari un ghid al moralității care este aplicabil și în lumea laică, cât și în raportarea la sinele personal. Frecventarea bisericii împreună cu familia, solidaritatea spirituală și materială din grupul „fraților” și al „surorilor”, mesele comune, rugăciunile comune, interzicerea fumatului și a consumului de alcool, dezaprobarea categorică a sexualității extra-maritale sunt valori care au restaurat un regim de comunitate funcțională pentru o parte dintre rudari în contextul transformărilor socio-economice produse după 1989. În ceea ce privește relația cu sinele, din perspectiva unora dintre rudarii pentecostali, se remarcă o demonizare a evenimentelor din trecutul personal, care sunt percepute ca factori care au obstrucționat convertirea sau au “orbit” credinciosul aflat în drum spre adevăratul sens al vieții.

Dimensiunea corporalității este omniprezentă în relatările rudarilor despre boală de dinainte de convertire, dar și după convertirea la pentecostalism. Există chiar o dezvoltare și o istorie a raportării la corp de la tradițiile locale către pentecostalism. Corpul la rudari este „legat”, „dezlegat”, „i se fac farmece”, „e pus argintul viu”, este pus „cuțitu la naștere”, astfel încât corpul este încadrat în dimensiunea spirituală a vrăjitoriei prin care se interpretează și localizează boala. În acest context, corpul este diagnosticat și în anumite situații primește chiar și vindecare. Ritualul Gurbanului, specific tradiției rudărești, are și el un aport important în relația boală-corp-vindecare, deoarece caracteristica principală a acestui ritual este cea taumaturgică. La Gurban, apelul la „Sfinte”, „Sfinți” ca entități spirituale ale vindecării creează un tablou complex al forțelor spirituale care gravitează în jurul bolii și al corpului. Situația devine și mai complexă odată cu convertirea rudarilor la pentecostalism, când fenomene precum exorcizarea, vorbitul în limbi, profeția, convorbirea cu Dumnezeu în vis sau semnele divine creează un cadru de tipul luptă spirituală (*spiritual warfare*), care oferă oportunitatea comunicării între tradițiile spirituale locale și cele ale pentecostalismului.

Una dintre transformările aduse de pentecostalism în comunitatea rudarilor este și cea care se referă la instituția bisericii ca for de control. Pe lângă atribuțiile de reglementare a moralității, pe lângă regulile interne de organizare, pe lângă faptul că se constituie ca biserică-mamă pentru alte biserici din zonă, biserica își extinde atribuțiile și dincolo de granițele țării. Astfel încât biserica pentecostală din Rudărie creează noi moduri de control social prin biserica din diaspora, astfel că se creează o supervizare transnațională din partea comunității de origine.

Din perspectiva aspectelor care merită analizate pe viitor, există în principal trei teme care merită prelungite în alte cercetări similare. Prima dintre ele se referă la relația dintre comunitatea din Rudărie și restul localității Filiași. Cea de-a doua ar urmări modul în care s-au divizat etnic comunitățile pentecostale din Filiași. Cea de-a treia temă privește motivele așezării rudarilor pe teritoriul de azi al cartierului Rudărie.

